

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

Anete Karlsonē

**Mājaustie apģērba audumi Latvijā
19. gs. pēdējā ceturksnī un 20. gs.**

Promocijas darba kopsavilkums

**Homewoven Dress Fabrics in Latvia
in the Last Quarter of the 19th
and 20th Century**

Summary of doctoral thesis

817

Rīga
2002

Promocijas darbs izstrādāts
LU Latvijas vēstures institūtā

Darba raksturs:

vēstures zinātnes nozare – Latvijas etnogrāfija

Darba recenzenti:

Dr. habil. hist. L. Dumpe

Dr. habil. hist. A. Zariņa

Dr. habil. hist. S. Cimermanis

Darba aizstāvēšana notiks

2002. g. 2 oktobrī

LU Vēstures zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē
Rīgā, Brīvības bulvārī 32, 4. auditorijā

Ar promocijas darbu var iepazīties

Latvijas Universitātes bibliotēkā,

Kalpaka bulvārī 4

Padomes priekšsēdētājs

Dr. habil. hist. prof.

I. Feldmanis

Padomes sekretāre

Dr. hist. I. Bērziņa

Dr. hist. I. Bērziņa

Tēmas aktualitāte

Tekstiliju, to skaitā aušanas un apģērba vēsture ir nozīmīga Latvijas kultūras vēstures daļa. Aušanas attīstības sākums saistāms ar apģērba darināšanu. Arī turpmāk aušana saglabāja savu nozīmi kā apģērba ieguves veids, tādēļ svarīgi izsekot tieši šai nodarbes jomai. Gandrīz visus nepieciešamos audumus katrā zemnieku saimniecībā Latvijā gatavoja līdz 19. gs. vidum.

Latvijas tradicionālajā kultūrā aušana bija galvenokārt lauku un mazpilsētu iedzīvotāju nodarbošanās (līdz pat 20. gs.). Zemnieki turpināja valkāt mājās austus apģērba gabalus arī 19. gs. otrajā pusē un vēlāk (pat pēc tradicionālā tautas tērpa nomaiņas ar laikmetīgās modes drēbēm). Vienlaikus lietoja gan pirktos, gan mājās austos audumus. Aušana daudzu gadsimtu garumā ieņēma ļoti nozīmīgu vietu un turpina to saglabāt arī mūsdienā Latvijas tradicionālajā kultūrā, lai gan jau ar citu nozīmi.

Par zemnieku apģērbi Latvijā pētījumi veikti, izzinot laikposmu galvenokārt no 18. gs. beigām līdz 19. gs. otrajai pusī. Atsevišķi pētījumi iesniedzas arī 20. gs., uzmanību pievēršot apģērba piegriezumam un komplektācijai. Aušana Latvijā pētīta arī kā amatniecības nozare.

Par mājausto apģērba audumu attīstību joprojām Latvijas tekstiliju vēsturē trūkst pētījumu, kas attiektos uz visu Latvijas teritoriju līdz šim neizpētītajā laikposmā. Tāpēc promocijas darbam izraudzītā tēma ir “Mājaustie apģērba audumi Latvijā 19. gs. pēdējā ceturksnī un 20. gs.” Tēma iekļaujas arī plašākā Latvijas iedzīvotāju dzīvesveida un kultūras izpētes tematikā.

Mājaustie jeb ar rokas stellēm austie apģērba audumi tekstiliju vēsturē ir interesanti ar to, ka tajos apvienojas gan senās – pārmanotās iepriekšējo gadsimtu tradīcijas (pats darināšanas process), gan arī jaunās, laikmetīgās iezīmes apģērba attīstībā. Salīdzinājumā ar austajām telpu tekstilijām audums apģērbos redzams mazākos laukumos, tāpēc pirmajā vietā izvirzās tā fiziskās īpašības: vijīgums, auduma kritums, stingrums, virsmas spīdums vai graudainums utt. Apģērba audumos attīstās tieši tekstilijām raksturīgās īpašības. Latvijā 20. gs. mājās austo auduma pinumu kopums un to lietojums apģērbā līdz šim ir noteikts tikai daļēji. Tāpēc nepieciešams pētīt audumu darināšanas tehnoloģiju, nosakot auduma pinumu veidus, to funkcionālo un estētisko atbilstību lietojumam. Laikmetīgās aušanas literatūras pētījumi ir tikpat svarīgi kā tradīciju pārmantojamības noteikšana, jo apģērba audumi vairāk nekā austās telpu tekstilijas (gan no praktisko, gan psiholoģisko apsvērumu viedokļa) ir pakļauti modes un jauno tehnisko risinājumu ietekmēm.

Pētījuma hronoloģiskie ietvari

Pētījuma hronoloģiskās robežas, kas ietver laiku no 19. gs. pēdējā ceturkšņa līdz 20. gs. 90. gadiem (nosacīti mūsdienām), izraudzītas saistībā ar pārmaiņām latviešu apģērba valkāšanas un darināšanas tradīcijās. Lauku apvidos lielākajā Latvijas daļā 19. gs. pēdējā ceturksnī industrializācijas radīto pārmaiņu ietekmē tautas apģērba attīstībā sākās jauns posms, kuru nosacīti var saukt par moderno. Laucinieku apģērba darināšanu un valkāšanu aizvien izteiktāk ietekmēja laikmetīgā mode, tomēr audumu gatavošana mājās turpinājās. Audumu darināšana apģērbam ar rokas stellēm kā ikdienas dzīves nepieciešamība izzuda tikai 20. gs. 50. gados. Pētījumā ieskicēts arī laiks līdz 90. gadiem, jo dažus audumus apģērbicim daiļamatnieki auž arī mūsdienās.

Pētījuma mērķi un uzdevumi

Pētījuma mērķi ir noteikt mājausto audumu attīstības pakāpi Latvijā laikposmā pēc tradicionālā tautas apģērba nomaiņas ar laikmetīgās modes drēbēm; noskaidrot Latvijas audēju darinājumu vietu aušanas tradīciju attīstībā (salīdzinājumā ar citām Eiropas zemēm). Lai to izdarītu, pētījums par mājaustajiem apģērba audumiem ietver šādus uzdevumus:

1) sniegt mājaudēju profesionālo raksturojumu un viņu aroda apmācības sistēmas izklāstu dažādos laikposmos, skaidrojot iemeslus, kas veicināja apģērba audumu gatavošanu mājās un amatnieku darbnīcās;

2) apzināt apģērba audumu gatavošanai lietotos aušanas rīkus, vērtējot to piemērotību audumu darināšanai un atbilstību nozares modernizācijai salīdzinājumā ar citām ziemeļaustrumu Eiropas zemēm;

3) konstatēt, kādi materiāli, auduma pinumi, krāsu, līniju un rakstu kompozīcijas lietotas šaurajiem (0,5–15 cm) un platajiem (16–220 cm) apģērba audumiem, izvērtējot to atbilstību lietojumam un nosakot aušanas literatūras ietekmi;

4) noskaidrot, kādiem apģērba gabaliem audumus turpināja aust ar rokas stellēm, analizējot racionālo apsvērumu, tradīciju, gaumes kritēriju un modes ietekmi apģērba audumu darināšanā.

Pētījuma struktūra

Promocijas darbu veido ievads, izmantoto avotu un literatūras apskats, četras nodaļas, nobeigums, tekstā ievietoto attēlu anotāciju, kā arī avotu un literatūras saraksts. Ievadā dots izvirzītās tēmas un tās hronoloģijas ietvaru pamatojums, noteikti darba mērķi un uzdevumi, kā arī minētas pētnieciskās metodes.

Avotu un literatūras apskatā analizētas etnogrāfiskā pētījuma avotu grupas un sniegts izmantotās literatūras pārskats. Galvenā uzmanība pievērsta avotiem, kas satur plašu informāciju izvēlētajās tēmas izpētei.

Promocijas darba galvenais saturs izklāsts pēc hronoloģiskā un vēsturiski ģenētiskā principa sniegts četrās nodaļās. Pirmajā nodaļā **“Mājaušanas pastāvēšanas nosacījumi”** aplūkota vēsturiskās situācijas ietekme uz rokas stellēs darināto apģērba audumu pieprasījumu un piedāvājumu, sniegts audēju grupu profesionālais raksturojums un pārskats par apmācības sistēmu dažādos laikposmos. Apģērba audumu tipoloģiskais dalījums šaurajos un platajos, kā arī to grupējums atbilstoši lietojumam ir pamatā turpmākajam satura izklāstam. Otrajā nodaļā **“Šaurie apģērba audumi”** raksturota šauro jeb jostveida audumu darināšanas rīku vēsturiskā attīstības pakāpe, noteiktas Latvijā pētāmajā laikposmā zināmās šauro audumu tehnikas, kā arī analizēta rotājuma rakstu saistība ar to darināšanas veidu. Trešajā nodaļā **“Platie apģērba audumi”** raksturotas (pētāmajā laikposmā) Latvijā plato audumu aušanai lietotās stelles, nosakot to modernizācijas pakāpi; konstatēts tehniku kopums, kurā darināja audumus apģērbam, vienlaikus arī skaidrojot vēsturisko attīstību un pīnumu tehnoloģisko piemērotību to lietojumam. Ceturtajā nodaļā **“Mājausto apģērba audumu lietojums”** noteikts pētāmo audumu tipoloģiskais iedalījums pēc valkātāja dzimtes un apģērba veida. Šajā nodaļā aplūktas vēsturisko apstākļu radītās pārmaiņas, kā arī konstatētas tradīciju, racionālo apsvērumu un modes ietekme audumu izskatā. Satura izklāsts apvienots ar vizuālo informāciju, ko sniedz tekstā ievietotie krāsainie un melnbaltie attēli.

Promocijas darba secinājumi dod atbildi uz ievadā aktualizētajiem jautājumiem un atbilst darbā izvirzītajiem mērķiem. No beiguma daļā izvērtēta ar rokas stāviem austo apģērba audumu

attīstības pakāpe Latvijā (laikposmā pēc tradicionālā tautas apģērba nomaiņas ar laikmetiskās modes drēbēm) un parādīta mājausto audumu darināšanas saistība ar aušanas tradīciju attīstību ziemeļaustrumu Eiropā.

Pētījuma teorētiskā un praktiskā nozīme

Promocijas darbs ir tipoloģisks, salīdzinošs pētījums Latvijas kultūras vēsturē. Atšķirībā no citiem tekstiliju izpētei veltītajiem etnogrāfu darbiem tajā aptverta visa Latvijas teritorija; aplūkota mājausto apģērba audumu darināšanas nepieciešamība un tradīciju attīstība līdz šim maz pētītā periodā. Darbā izsekots Latvijas kultūrvēstures cēloņsakarībām, kas pastāv starp mājamatniecības un rūpniecības ražojumiem, to lietojumu un piemērotību vietējiem apstākļiem (lietderīga sezonas darbaspēka izmantošana, klimatisko apstākļu ietekme, lētāka audumu ieguve u.c.). Atšķirībā no līdzšinējām publikācijām, mājausto apģērba audumu attīstības tendences pētījumā pirmo reizi plašāk salīdzinātas ar Skandināviju un Viduseiropas reģiona zemēm. Promocijas darbs skaidro mūsdienu procesus latviešu kultūrā, it sevišķi tautas mākslā un amatniecībā, iekļaujot zinātniskajā aprītē maz zināmus etnogrāfijas avotus. Galvenokārt tie ir vēl npublicētie LU LVI Etnogrāfijas krātuves materiāli. Promocijas darbs izmantojams kā salīdzināmais materiāls citu reģionu tautas apģērba un tekstiliju izpētē, arī kā mācību līdzeklis, izstrādājot Latvijas tekstiliju vēstures kursa programmu vidējām speciālajām un augstākajām mācību iestādēm. Darbā analizētie piemēri var noderēt, apgūstot iepriekšējo paaudžu kultūras mantojumu, par ierosmes avotu mūsdienu daiļamatniekiem.

Pētījuma rezultātu aprobācija

Mājausto apģērba audumu izpētes rezultāti publiskoti 16 zinātniskajos rakstos. Viens no tiem iespiests periodiskajā zinātniskajā izdevumā "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis", pieci – žurnālā "Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls" Pārējie iekļauti tādos izdevumos kā "Etnogrāfs profesors Dr. habil. hist. Saulvedis Cimermanis: Bibliogrāfija, darbabiedru veltījumi 70 gadu jubilejā" (sērija "Latvijas vēsturnieki", R., 1999), kā arī zinātnisko konferenču tēžu krājumos "Latvijas PSR vēstures problēmas" (R., 1989) un "II Pasaules latviešu zinātnieku kongress" (R., 2001). Divas publikācijas ievietotas ārzemju izdevumos, kas arī ir zinātnisko konferenču materiālu apkopojumi "Материалы научно-практической конференции "Народные поясы – мастацтва і рамяство" (Мінск, 1994) un "Dangaus ir žemės simboliai: senovės baltu kultūra" (Vilnius, 1995). Pieci raksti publicēti tematiskos populāri zinātniskos rakstu krājumos: "Ornaments Latvijā: materiāli mākslas vēsturei" (R. 1994), "Lejas Bulāna – latviešu ciems Sibīrijā" (R., 1995) un "Daugavas raksti" (R., 1991), kā arī Dabas un vēstures kalendārā (R., 1990, 1992).

Nolasīti deviņi referāti saistībā ar promocijas darba tematiku zinātniskās un zinātniski praktiskās konferencēs Latvijā un ārzemēs. No tām piecas bija starptautiskas zinātniskās konferences: 1991. gadā Viļņā (Lietuva) starptautiska zinātniska konference "Senovės baltu htoniškai simboliai" (referāta tēma "Проблемы исследования орнамента латышских узорчатых поясов" = "Latviešu austo rakstaino jostu ornamenta izpētes problēmas"); 1992. gadā Minskā (Baltkrievija) starptautiska zinātniski praktiska konference "Народные поясы – мастацтва і рамяство" (referāta tēma "Общие черты в узорчатых поясах разных регионов Латвии" = "Dažādu Latvijas novadu rakstaino jostu kopējās iezīmes"); 1999. gadā Stokholmā (Zviedrija) Baltijas studiju 3. Eiropas konference "The Baltic

Countries Under Occupation: Soviet and Nazi Rule 1939–1991” (referāta tēma “*The Latvian handweaving tradition as a way to retain the national identity*” = “Aušanas tradīcijas kā viens no latviskās identitātes saglabāšanas veidiem”); 2001. gadā Budapeštā (Ungārija) Eiropas etnologu un folkloristu biedrības (SIEF) 7. konference “*Ethnological Approaches in the New Millennium*” (referāta tēma “*Continuance of homeweaving traditions in Latvia in the 19th and 20th century*” = “Mājaušanas tradīciju saglabāšanās Latvijā 19. un 20. gs.”); 2001. gadā Rīgā starptautiskais II Pasaules latviešu zinātnieku kongress (referāta tēma “Mājausto audumu vieta apgērba attīstībā Latvijā 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajā pusē”). Latvijas periodiskajos izdevumos publicēts arī desmit populārzinātnisku rakstu, no kuriem deviņi ir npublicēto avotu (ekspedīciju materiāli) publikācijas. Promocijas darbs apspriests Latvijas vēstures institūta Etnogrāfijas nodaļas sēdē 2002. gada 27. martā.

Izmantoto avotu un literatūras raksturojums

Promocijas darbs uzrakstīts, balstoties galvenokārt uz divām avotu grupām:

I. Npublicētie avoti; tie ir etnogrāfiskie materiāli, kas iedalāmi:

- 1) rakstītajos – teicēju atmiņu pieraksti, priekšmetu un darba procesu apraksti u.tml.
- 2) lietiskajos – audumu paraugi un audumu darināšanas rīki;
- 3) vizuālajos – apgērba audumu fotogrāfijas un zīmējumi, aužamo rīku attēli.

II. Literatūra ar vēstures avota nozīmi (galvenokārt aušanas grāmatas, kas 19. gs. beigās un 20. gs. izdotas gan Latvijā, gan ārzemēs).

Promocijas darba izstrāde balstīta uz LU LVI Etnogrāfisko materiālu krātuves avotiem, kas savākti galvenokārt zinātniskajās

ekspedīcijās no 1947. gada līdz 2001. gadam un satur plašu materiālu par mājaustajiem apģērba audumiem pētāmajā laikposmā, sevišķi 20. gs. pirmajā pusē. Pētījumā izmantotas arī vēl citas avotu krātuves: Latvijas Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas, Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja, Latvijas novadu muzeju, kā arī ārvalstu muzeju fondi. Salīdzināmais materiāls tēmas izpētei iegūts no Ziemeļu muzeja (*Nordiska museet*, Stokholma), Upsalas lēnes muzeja (*Upplandsmuseet*, Upsala), Ungāru Etnogrāfijas muzeja (*Magyar Néprajzi Múzeum*, Budapešta) un Lietišķās mākslas muzeja (*Iparművészeti Múzeum*, Budapešta) fondiem, to dokumentācijas zinātniskajiem arhīviem un bibliotēkām.

Kā vēstures avots pētījumā izmantota apmēram 100 gadu laikā (no 19. gs. 90. gadiem līdz 20. gs. 90. gadiem) Latvijā izdotā aušanas literatūra (J. Jurjevskis, P. Viļumsons, A. Antēne, E. Kivicka, E. Skujņa, I. Madre), līdzīga rakstura izdevumi citur Baltijā, kā arī Skandināvijā (sākot ar 19. gs. pirmo pusi) un Viduseiropā. Pārsvārā šos izdevumus sastādīja audēji un aušanas skolotāji, kuri pārzināja attiecīgā laika audēju apmācības teorētiskos un praktiskos pamatus. Apmācībā iekļautās zināšanas atspoguļojās arī apģērba audumos.

Kā jau minēts, mājaustie apģērba audumi Latvijā 19. gs. pēdējā ceturksnī un 20. gs. līdz šim nav bijusi atsevišķa pētījuma tēma. Etnogrāfu u.c. pētnieku uzmanība vairāk bijusi pievērsta audumu lietojumam latviešu zemnieku apģērbā, pārsvārā – goda tērpā 18. gs. beigās un 19. gs. (galvenokārt Ā. Karnupa, M. Slavas, B. Zundcs u.c. pētnieku darbi). Atsevišķi pētījumi veikti arī par pārmaiņām Vidzemes un Latgales zemnieku apģērbā, sākot ar 18. gs. beigām līdz 20. gs. vidum, galveno uzmanību pievēršot tā piegriezumam un apģērba komplektācijai (M. Slava). Pamatojoties uz etnogrāfisko ekspedīciju, muzeju un arhīvu materiāliem, apģērba audumi iekļauti publikācijās par tekstiliju izpēti, kā arī analizēti saistībā ar amatniecības (aušanas) attīstību Vidzemē 19. gs. un 20. gs. sākumā (A. Alsupe). Apģērba audumu darināšana Latvijā padomju varas gados (īpaši 20. gs. 60.–80. gados)

nedaudz skarta publikācijās, kur analizētas lietišķās mākslas attīstības tendences (A. Alsupe, A. Kargane). Kā atsevišķa tēma tekstiliju izpētē Latvijā jau no 20. gs. 20. gadiem ir bijuši šaurie audumi (jostas un prievītes), tomēr pēc Latvijas muzeju krājumiem galvenokārt pētīta to darināšana un lietošana 19. gs. (J. Niedre, I. Madre, G. Ivanova), pievēršoties arī šauro audumu rekonstrukcijai pēc arheoloģisko izrakumu materiāliem (A. Paegle, A. Zariņa, u.c.). Trimdā, izmantojot Latvijas arheologu un etnogrāfu publikācijas, izdots apkopojošs jostu un prievīšu tehniku un rakstu izklāsts, kas sniedz zināmo šauro audumu kopainu ilgākā laika periodā (apmēram 7.–19. gs.) (A. Dzērvīte, L. Treimane). Salīdzināmo materiālu apgērba audumu vēsturiskās attīstības noteikšanai sniedz pētījumi par seno latgaļu un lībiešu apgērbu Latvijas teritorijā 7.–13. gs. (A. Zariņa).

Par promocijas darba hronoloģiskajam ietvaram atbilstošo laikposmu mājausto apgērba audumu pētījumi Lietuvā un Igaunijā līdz šim nav izdoti monogrāfijās vai citās plašākās publikācijās. Etnogrāfi šai tēmai nedaudz pievērsušies saistībā ar kopējo apgērba attīstību vienā no Igaunijas lauku apvidiem 20. gs. (*R. Piiri*) vai ar Lietuvā mājās vērpto dziju lietojumu (*A. Čepaitienė*). Atsevišķas lietuviešu etnogrāfu publikācijas veltītas jostveida audumu izpētei (*J. Balčikonis, A. Mikėnaitė* u.c).

Skandināvijas zemēs mājaustie apgērba audumi pārsvarā skatīti vai nu apgērba (tai skaitā, tradicionālais tautas tērps), vai tekstiliju vēstures ietvaros, kā arī saistībā ar mājamatniecības izpēti (*A. Geijer, A. M. Nylén, H. Liby, I. Lehtinen, P. Sihvo* u.c.). Viduseiropas reģionā mājausto apgērba audumu nomaina ar pirktajiem audumiem notika jau tradicionālajā tautas tērpā, līdz ar to apgērba audumi ietverti tautas tērpa izpētē, galveno uzmanību pievēršot izšuvumiem.

Kultūrvēsturisko procesu apzināšanai promocijas darbā izmantoti visai atšķirīgu tēmu pētījumi, kas ietver gan senās aušanas tehnikas un aušanas rīku vēsturi, gan ornamenta attīstības jautājumus, kā arī amatniecības, apgērba vēstures un modes jautājumus.

Galvenie secinājumi

Pētījumā izmantotie avoti ļauj noteikt mājausto apģērba audumu darināšanas un lietošanas attīstību Latvijā laikposmā pēc tradicionālā tautas tērpa valkāšanas beigām (no 19. gs. pēdējā ceturkšņa līdz 20. gs. 90. gadiem). Apkopojot un analizējot materiālus par apģērba audumu darinātājiem, audēju lietotājiem darbarīkiem un pieejamo speciālo literatūru, kā arī detalizēti pētot apģērba audumu paraugus un to lietojumu, iespējams secināt, ka Latvijas audēju darinājumu attīstības līmenis bija līdzīgs citām ziemeļaustrumu Eiropas zemēm 19. gs. pēdējā ceturksnī un 20. gs. sākumā. Turpmākajā laikposmā Latvija atšķirībā no Ziemeļ- un Viduseiropas reģiona zemēm, kur audumus apģērbam mājās vairs neauda, raksturīga ar salīdzinoši ilgāku apģērba audumu aušanu mājās vai amatnieku darbnīcās.

1. Mājausanas pastāvēšanas priekšnoteikumi

Mājausanas attīstību, pastāvēšanu, saglabāšanos un pārtraukšanu noteica pieprasījums (audumu sagāde) un iespējas (gan materiālās, gan likumdošanas) to realizēt. Promocijas darbā dots audēju profesionālais raksturojums. Pēc saglabātajiem materiāliem nav iespējams izsekot audēju sociālajām grupām Latvijā visā pētāmajā laika periodā. Apģērba audumus darināja galvenokārt mājamatnieces un profesionālie lauku amatnieki (līdz individuālās amatniecības aizliegumam padomju varas laikā). Pētāmajā laikposmā aušanas prasmes apguvē, nomainot tradicionālo zināšanu pārņemšanu, dominējošo vietu pakāpeniski ieņēma organizētā audēju apmācība – dažādi kursi un skolas. No Skandināvijas pārņemtā audēju apmācības programma un uzlabotās auzamo stāvu konstrukcijas radīja nosacījumus līdzīgai aušanas attīstībai Latvijā un Skandināvijā. Nozīmīga loma mājausanas tradīciju saglabāšanai 20. gs.

20.–30. gados bija ne tikai nepieciešamībai risināt sieviešu nodarbinātību ziemas mēnešos, bet arī mājturības ideju attīstībai gan Latvijā, gan arī citās ziemeļaustrumu Eiropas zemēs.

2. Šaurie apgērba audumi

Šauro jeb jostveida audumu darināšanas tradīcija Latvijā vēl bija saglabājusies 19. gs. pēdējā ceturksnī un 20. gadsimtā. Daļu jostveida audumu izmantoja arī apgērbam. Audēji jostu un prievīšu aušanai pētāmajā laikposmā turpināja lietot ļoti senus aušanas rīkus, audumu darināšanas paņēmienus un raksta kompozīcijas veidus. Šai laikā konstatējama mājausto jostveida audumu darināšanas tradīcijas izzušana; periodam ir raksturīgi:

1) pārsvarā darināti šauri (1–3 cm plati) jostveida audumi, izpērumms ir 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā austās svītrainās audenes jostas, kuras lietoja kažoka sajošanai;

2) aizstājot augu krāsvielas ar ķīmiskajām, krāsu salikumā vairāk sāka izmantot spilgtus toņus;

3) līdz ar šauro audumu izmēru un raksta joslas sašaurināšanos (mazāk raksta diegu) jostveida audumiem samazinājās raksta sarežģītība gan joslas kompozīcijas, gan raksta elementu ziņā;

4) vērojama tendence pasliktināties jostveida audumu kvalitātei – samazinājās to blīvums, nereti arī darba rūpīgums.

Nosauktās pazīmes skaidrojamas ar pārmaiņām gan priekšmetu lietojumā, gan jostveida audumu darināšanas apstākļos. Rakstainās prievītes un jostas tomēr turpināja saglabāt savu nozīmi arī kā ornamentu krājumi – rakstraudži un kāzu veltes.

20. gs. 20.–30. gados, aužot etnogrāfiskajiem paraugiem līdzīgus jaundarinājumus, raksta elementu kompozīcijā un galu apdares veidā tika ieviesta priekšmeta simetrija, kas iepriekš nebija būtiska. Šaurajām prievītēm 20. gs. otrajā pusē kļūstot par suvenīrpriekšmetiem, to galvenā iezīme bija dekoratīvitate.

3. Platie apģērba audumi

Latvijā plato audumu darināšanai pētāmajā laikposmā audēji lietoja vairākus steļļu veidus, līdzīgas stelles lietoja arī citās ziemeļaustrumu Eiropas zemēs. Tās bija gan no iepriekšējām paaudzēm mantotās trizuļu stelles, kādas pazina visā Eiropā, gan arī no Skandināvijas 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā pārņemtās sviru stelles. Ar trizuļu stellēm varēja noaust visus tos pašus auduma pinumus, ko ar uzlabotās konstrukcijas sviru stāviem. Atšķirība bija aušanas procesā (piemēram, varēja iegūt platu, vienmērīgu un stabilu šķīrienu, samazināt nišu kārtu uzkārtojuma sarežģītību u.tml.). Līdz Otrajam pasaules karam amatniski lietoja arī Latvijā 19. gs. beigās konstruētās pusmehāniskās stelles (Viļumsona vienpaminas stelles), kuras bija tam laikam moderni aužamie stāvi.

Mājausto audumu izskats mainījās salīdzinoši lēnāk, nekā no tiem darināto apģērbu piegriezums. Auduma izskats vispirms bija atkarīgs no lietotā materiāla un tā kvalitātes. Materiālu lietojums mājaustajiem apģērba audumiem pētāmajā laikposmā saglabājās visumā tradicionāls. Būtiskākā pārmaiņa, kas sākās 19. gs. 60.–70. gados, bija līnu pavedienu aizvien biežāka aizstāšana ar kokvilnas diegiem. Tomēr līdz pat 20. gs. 50. gadiem apģērba audumos vēl turpināja izmantot gan līnu, gan kokvilnas diegus. Mājausto vilnas audumu izskatu un valkāšanas īpašības Latvijā pēc Otrā pasaules kara daudzviet ietekmēja arī dzijas sagatavošanas pasliktināšanās. Tomēr apstākļi, kad bija jāiztiek ar materiālu, kas ne vienmēr atbilda vēlamajam, spieda audējus radoši meklēt risinājumus, lai auduma izskatā to varētu manīt pēc iespējas mazāk. Pēc Otrā pasaules kara, kaut arī apstākļi bija mainījušies, centās gatavot iepriekšējā laika tradīcijām atbilstošus audumus. Šīs tradīcijas bija veidojušās diezgan izteiktā organizētās audēju apmācības un nozares literatūras ietekmē. Pamats, kāpēc var runāt par līdzīgu aušanas attīstību Latvijā un Skandināvijā, bija Skandināvijas aušanas apmācības programmu ietekmē sastādītā

latviešu audēju literatūra. Tā lielā mērā veidoja aušanas teoriju Latvijā. Tomēr no grāmatās apkopotā materiāla audēji pārņēma tikai to, kas bija nepieciešams, saprotams un pazīstams.

No apmēram 30 aušanas tehnikām jeb pinuma veidiem, kuras, sākot ar 19./20. gs. miju, lauku audēji lietoja Latvijā, apgērbam izmantoja gandrīz divdesmit. Vienpadsmit pinumi apgērba audumiem lietoti biežāk nekā pārējie.

Apgērba audumu darināšanā vērojama mijiedarbība arī starp māj-austajiem audumiem un fabriku ražojumiem:

1) lauku audēju darinājumos kā jaunu ideju avotu izmantoja fabriku audumus, pārņemot to veidus un tehniskos risinājumus;

2) rūpnieciskajā ražošanā strādājošie mākslinieki jaunas ierosmes meklēja tautas mākslā.

Audēja prasme uzvilkt divu vai vairākrāsu velkus rūtojuma izveidei 19. gs. pēdējā ceturksnī un 20. gs. vairs nebija galvenais, kas noteica auduma izskatu. Svītru salikuma vai rūtojuma izvēle daļēji bija atkarīga kā no tradīciju noteiktiem prickšstatiem un audēja gaumes un kompozīcijas izjūtas (tā lielā mērā bija veidojusies kā iepriekšējo paaudžu uzkrātās pieredzes rezultāts), tā no modes aktualitāšu ietekmes. Auduma pinuma īpašības un lietojuma īpatnības arī ietekmēja svītru salikuma izvēli. Turpretī vienkrāsaino vilnas apgērba audumu kvalitāte un izskats no audēja darba bija atkarīgs nedaudz. Audēja ziņā bija tikai auduma pinuma un pavedienu blīvuma izvēle. Auduma darināšanu daļēji ietekmēja arī audēja prasme, savukārt dzijas īpašības – galvenokārt no vilnas kvalitātes un mehānisko iekārtu darbības vērtūvēs. Arī auduma krāsošana un pēcapstrāde tika veikta mehanizēti. Šos audumus gatavoja tikmēr, kamēr pastāvēja nepieciešamība iegūt audumu lietošanai. Turpretī daudzkrāsaino apgērba audumu darināšana bija ne tikai auduma ieguves veids, bet arī valkātāja vēlmju un gaumes realizācija audēja prasmes un materiālo iespēju robežās. Šajā gadījumā mājaušana ir ne tikai nepieciešamība, bet arī audēja individualitātes izpausmes veids.

4. Mājausto apģērba audumu lietojums

Pamazām ar rokas stellēm austie apģērba audumi Latvijas laukos tika pilnībā aizstāti ar pirktajiem audumiem. Šis process noslēdzās 20. gs. otrajā pusē. To, ka Latvijā līdz pat 20. gs. otrajai pusei pastāvēja daudzas senas apģērba darināšanas tradīcijas, galvenokārt noteica ekonomiskie un sociāli politiskie apstākļi. Aušanas attīstības līmenis (darbarīku sarežģītības pakāpe, lietoto auduma pinumu daudzveidība, audēju prasme un audumu kvalitāte u.tml.) bija līdzīgs gan karu un politiskās varas maiņu piemeklētajā Latvijā, gan karadarbības salīdzinoši maz skartajā Skandināvijā. Tomēr mājaušana kā apģērba ieguves veids Latvijā savu nozīmi saglabāja ilgāk.

Tautas apģērbs mainījās daudzslāņaini, t.i., parasti izmaiņas visās apģērba kārtās nenotika vienlaikus. Jaunais veidojās tradicionālo un moderno uzskatu mijiedarbībā. Pēc vecākām tradīcijām darinātos apģērba gabalus nereti valkāja kopā ar attiecīgā laika jaunajām idejām atbilstošām drēbēm. Apģērba audumu gatavošana mājās izzuda lēnām un nevienmērīgi. Rokas stāvos austos apģērba audumus līdz pat 20. gs. otrajai pusei darināja un lietoja galvenokārt lauku iedzīvotāji. Līdz ar to lauku iedzīvotāju apģērbā ilgāk saglabājās iepriekšējo tradīciju un estētisko kritēriju pārmantojamība un ietekme. Līdztekus vērojami divi procesi:

- 1) mājausto audumu gatavošana jauniem, modes prasībām atbilstošiem apģērba gabaliem;

- 2) atsevišķu tradicionālo apģērba formu ilgstošs lietojums, to darināšanā ievērojot senos paņēmienus.

Svētdienas un godu apģērbs jauno ideju ietekmē izmainījās straujāk (izņēmums ir īpašie, ar rituālajām tradīcijām saistītie tērpi). Atbilstoši vecajām tradīcijām ilgāk turpināja darināt darba drēbes un mazāk redzamās apģērba daļas. Mūsdienās aušana – tradicionālās amatniecības veids – un ar rokas stellēm austie audumi ieņem diezgan būtisku vietu latviešu kultūras un nacionālā paštēla priekšstatos.

Daudzus gadu desmitus aušana Latvijā ir bijusi ne tikai noteiktu prasību un iemaņu kopums, amatniecības veids, bet lielai daļai latviešu arī ikdienas dzīves nepieciešamība un būtiska latviskās identitātes sastāvdaļa. Turklāt tas bija veids, kā piepildīt vēlmi valkāt laikmetīgu apģērbu, ja nebija iespējams nopirkt tam atbilstošus audumus.

Publikāciju saraksts

1. [Bička A.] Lielvārdes novada austās jostas // Latvijas PSR vēstures problēmas. – R., 1989. – 20.–24. lpp.
2. [Bička A.] Vēlreiz... un no jauna par Lielvārdes jostām // Dabas un vēstures kalendārs 1991. gadam. – R., 1990. – 251.–256. lpp.
3. [Bička A.] Pārdomas par Lielvārdes jostām // Daugavas raksti. – R., 1991. – 88.–100. lpp.
4. Sens jostu raksta kompozīcijas pamatprincips // Dabas un vēstures kalendārs 1993. gadam. – R., 1992. – 229.–233. lpp.
5. Ieskats latviešu jostu raksta ornamenta izpētes problēmās // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls (turpmāk – LVIŽ. – 1993. Nr. 2. – 19.–31. lpp.
6. “Zalktis” latviešu jostu audumos // Ornaments Latvijā: Materiāli mākslas vēsturei. – R., 1994. – 78.–84. lpp.
7. Общие черты в узорчатых поясах разных регионов Латвии // Материалы научно-практической конференции “Народные поясы мастацтва і рамяство” Мінск, 1994. – С. 44–53.
8. Apie latvių raštuotų juostų ornamentus // Dangaus ir žemės simboliai: senovės baltų kultūra. – Vilnius, 1995. – P. 220–235.
9. Materiālā kultūra un mājamatniecība Lejas Bulānā // Lejas Bulāna – latviešu ciems Sibīrijā. – R., 1995. – 163.–181. lpp.

10. Izzudušo Kurzemes jostu meklējumi // LVIŽ. – R., 1996. Nr. 3. – 58.–72. lpp.
11. Jaunatklātais Kurzemes jostu tipoloģijā. Četri Alsungas rakstaino jostu tipi // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. R., 1996. – Nr. 6. – 83.–92. lpp.
12. Latviešu austās jostas Baltijas jūras reģiona kontekstā // LVIŽ. – R., 1998. – Nr. 1. – 58.–75. lpp.
13. Latvijas Vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātvē esošās ziņas kā avots apģērba audumu izpētē // Etnogrāfs profesors Dr. habil. hist. Saulvedis Cimermanis: Biobibliogrāfija, darbabiedru veltījumi 70 gadu jubilejā (sēr. “Latvijas vēsturnieki”). – R., 1999. – 160.–172. lpp.
14. Npublicētie Augšzemes materiāli apģērba vēsturē // LVIŽ. R., 2000. – Nr. 4. – 29.–40. lpp.
15. Mājausto audumu vieta apģērba attīstībā Latvijā 19. gs. beigās un 20. gs. 1. pusē // II Pasaules latviešu zinātnieku kongress: Tēžu krājums. – R., 2001. – 35. lpp.
16. Latvija Ziemeļeiropas aušanas tradīciju lokā (19. gs. beigas un 20. gs. pirmā puse) // LVIŽ. – R., 2002. – Nr. 1. – 45.–61. lpp.

Topicality of the theme

The history of textiles, including weaving and dress, is an important part of Latvia's cultural history. Historically, weaving began to develop from dressmaking. Weaving held a most important place in Latvian traditional culture for many centuries and retains this role up to the present day, although in a new quality. Right up to the 20th century, most of the population of Latvia was rural. Up to the mid-19th century in Latvia almost all of the fabrics needed in the household were manufactured at home on each farmstead. The Latvian peasantry continued to wear homewoven garments even after the traditional folk costume had been replaced by contemporary fashions. Store-bought and homewoven fabrics were used together.

Previous ethnographic study has been concerned with peasant dress in Latvia in the period mainly covering the late 18th century and the 19th century, and with weaving as a craft. However, there is still no account of the development of Latvian homewoven dress fabrics covering the whole of Latvia and all decades of the 19th and 20th century. The theme 'Homewoven Dress Fabrics in Latvia in the Last Quarter of the 19th and the 20th Century' is a little-studied aspect of the history of textiles in Latvia and forms part of a wider theme – the study of the way of life and culture of the population of Latvia.

Homewoven dress fabrics made on the handloom are interesting for the history of textiles in that they combine ancient traditions

inherited from previous centuries (the manufacturing process itself), as well as new features in line with contemporary development of dress. In dress, the fabric is seen in smaller fields, in association with particular forms of the body, so the physical properties of the fabric come to the fore: suppleness, stiffness, sheen, texture etc. Dress fabrics show development of the particular qualities characteristic of textiles that cannot be provided by other processing techniques of the material or other crafts. There is still a corpus of dress fabrics woven at home in Latvia in the 20th century, and their use for garments has been established only partly. Both for practical and psychological reasons, dress fabrics are more influenced by fashion and innovation; accordingly, it is important to study the influence of weaving textbooks in the processing of fabrics.

Chronological Frame of the Study

The chronological limits of the study, covering the last quarter of the 19th century and the 20th century up to the 1990s (i.e. approximately the present day), were chosen because of the changes that took place in Latvian dress traditions and in the weaving of dress fabrics on the handloom. In rural areas over most of Latvia, the final quarter of the 19th century saw the beginning of a phase in the development of folk dress that may with some reservation be described as modern. Characteristic is the increasingly marked influence of contemporary fashion on the production and wearing of dress among country people. Although the weaving of fabrics on the handloom as a necessity of everyday life disappeared in the 1950s, the study also includes the period of time up to the present

day, when craftspeople continued to weave, their products also including dress fabrics.

Aims and Tasks of the Study

The aim of the study is to determine the degree of development of fabrics woven on the handloom in Latvia during the period after the replacement of traditional folk costume with contemporary fashions and establish the place of the products made by weavers in Latvia within the context of the weaving traditions of fabrics, including the following tasks:

- to provide a professional characterization of homeweavers and describe their system of instruction in the craft for various periods of time, explaining the reasons that stimulated the production of dress fabrics at home and in craft workshops;
- to determine the weaving equipment used to make dress fabrics, evaluating its suitability for the purposes of making fabrics and its capacity for modernization in the field of weaving, compared to other countries of North-Eastern Europe;
- to establish what materials and weaves, and what colour, line and pattern compositions were used for band fabrics and broad dress fabrics, evaluate their fitness in use and their connection with weaving literature;
- to determine for which garments fabrics continued to be woven on the handloom, assessing the influence of rational considerations, traditions, tastes and fashion influences on the weaving of dress fabrics.

The Scheme of the Study

The thesis consists of an introduction, a review of sources and literature, four chapters, conclusions, a list of captions for figures in the text, and a list of sources and literature. The introduction justifies the theme of the study and the chronological limits, establishes the aims and tasks of the study and describes the research methods used.

The review of sources and literature analyses groups of historical sources and provides an overview of the literature used. Attention is given mainly to those sources containing the most extensive information on the theme of study.

The main content of the thesis is presented in chronological and historical-genetic arrangement in four chapters. Chapter 1 **'Conditions for the Existence of Homeweaving'** describes the influence of historical conditions on the demand for homewoven dress fabrics and the supply of such fabrics, gives a professional characterization of different groups of weavers and describes the training system. The rest of the content is arranged according to a typological division of dress fabrics into narrow and broad fabrics and the grouping of fabrics according to use. Thus, Chapter 2 **'Narrow Dress Fabrics'** deals with the stage of historical development of equipment for making narrow or band fabrics, and the particular techniques of making narrow fabrics known in Latvia in the study period, and presents an analysis of the connection between the designs of band fabrics and the production technique. Chapter 3 **'Broad Dress Fabrics'** describes the looms used in Latvia in the study period for weaving broad fabrics, assessing the degree of modernization, and determines the range of weaving techniques or weaves applied

in making dress fabrics, describing their historical development and the technological suitability in use of the different weaves. Chapter 4 '**The Use of Homewoven Dress Fabrics**' presents a typological division of homewoven dress fabrics according to their use, showing the changes brought about through tradition and historical conditions and determining the influence of tradition, rational considerations and fashion influences on the appearance of fabrics. The text is combined with visual information provided by colour and black and white illustrations in the text.

The conclusions at the end of the thesis provide an answer to the aims set out at the beginning. The degree of development of dress fabrics woven on the handloom is evaluated for Latvia in the period following the replacement of traditional folk costume by contemporary fashions and the place of the manufactures of Latvian weavers is determined within the context of the weaving traditions of other European countries.

Theoretical and Practical Significance of the Study

The doctoral thesis is a comparative-typological study in the cultural history of Latvia. The theme of the doctoral thesis is important for understanding the cultural history of Latvia, so unlike other works devoted to the history of textiles, it covers the whole of Latvia and deals with the need for homewoven dress fabrics and the development of traditions during a little-studied period of time. In this study, unlike previous works, the developmental trends of homewoven dress fabrics are subject to more extensive comparison with the countries of Scandinavia and

Central Europe. The thesis is important for the study of textiles history in Latvia, because it helps to explain contemporary processes in Latvian culture, particularly in folk art and crafts. The study traces causal relationships of Latvian cultural history between the use of household and industrial manufactures and their suitability for local conditions (rational use of seasonal labour, conditions imposed by the climate, provision of cheaper fabrics etc.). The thesis introduces little-known historical sources into the research process. These consist mainly of part of the Repository of Ethnographic Material of the Institute of the History of Latvia of the University of Latvia (LVI E). The study presents comparative material from the study of folk dress and crafts of other regions. It may also serve as a teaching aid for future generations of weavers. The examples analysed in the work may serve as a source of inspiration for contemporary craftspeople, providing an acquaintance with the cultural heritage of previous generations.

Approbation of the Results of the Study

The results of the study of homewoven fabrics have been published in 16 scientific articles. One of these appears in the science periodical 'Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis (Proceedings of the Latvian Academy of Sciences)', with another five in the journal 'Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls (Journal of the Institute of the History of Latvia)' The rest are included in such publications as: 'Latvijas vēsturnieki. Etnogrāfs profesors Dr. habil. hist. Saulvedis Cimermanis: Bibliogrāfija, darbabiēdru veltījumi 70 gadu jubilejā (Latvian Historians. Ethnographer Prof. Dr. habil. hist.

Saulvedis Cimermanis: Bibliography and Contributions by Colleagues on his 70th Birthday' (Riga, 1999), and collections of abstracts of research conferences: 'Latvijas PSR vēstures problēmas (Problems of the History of the Latvian SSR)' (Riga, 1989) and 'II Pasaules latviešu zinātnieku kongress (2nd International World Congress of Latvian Scientists)' (Riga, 2001). Two papers appear in foreign publications, also collections of conference materials: 'Матэрыялы навукова-практычнай канфэрэнцыі Народныя паясы мастацтва і рамяство' (Minsk, 1994) and 'Dangaus ir žemės simboliai: senovės baltu kultūra' (Vilnius, 1995). There are five articles in thematic popular science collections: 'Ornaments Latvijā: materiāli mākslas vēsturei. (Ornament in Latvia: Material for Art History)' (Riga, 1994), 'Lejas Bulāna – latviešu ciems Sibīrijā. (Lejas Bulāna – a Latvian village in Siberia)' (Riga, 1995) and 'Daugavas raksti (Daugava Papers)' (Riga, 1991), as well as the Nature and History Calendar (Riga, 1990, 1992).

Nine papers have been presented in connection with the theme of the thesis at scientific and scientific-practical conferences in Latvia and abroad, five of which were international scientific conferences: 'Senovės baltu htoniškai simboliai (Chthonic Symbols of the Ancient Balts)' in Vilnius (Lithuania) in 1991 (paper: 'Проблемы исследования орнамента латышских узорчатых поясов (Problems of the Study of Designs on Latvian Woven Patterned Belts)'); an international scientific-practical conference 'Народныя паясы – мастацтва і рамяство' in Minsk (Belarus) in 1992 (paper: 'Общие черты в узорчатых поясах разных регионов Латвии (Common Features of Patterned Belts from Different Regions of Latvia)'); 3rd Conference on Baltic Studies in Europe 'The Baltic Countries under Occupation: Soviet and Nazi Rule 1939–1991' in Stockholm (Sweden) in 1999 (paper: 'The Latvian

Handweaving Tradition as a Way to Retain the National Identity’); 7th International Congress of the International Society for Ethnology and Folklore (SIEF) ‘Ethnological Approaches in the New Millennium’ in Budapest (Hungary) in 2001 (paper: ‘Continuance of Homeweaving Traditions in Latvia in the 19th and 20th Century’); 2nd International World Congress of Latvian Scientists in Riga in 2001 (paper: ‘The Place of Homewoven Fabrics in the Development of Dress in Latvia in the Last Third of the 19th Century and the First Half of the 20th Century’). Also, ten popular science articles have been published in the Latvian press, nine of which are publications of previously unpublished sources (fieldwork material). The thesis has been discussed at a meeting of the Ethnography Department of the Institute of the History of Latvia on 27 March 2002.

Characteristics of the Sources and Literature Used in the Study

The thesis has been prepared mainly on the basis of two groups of sources:

1. unpublished sources; namely ethnographic material, subdivided into:

- a. written sources (informant accounts from memory, descriptions of artefacts and working processes etc.);
- b. artefactual sources (fabric samples and production tools);
- c. visual sources (photographs and drawings of dress fabrics, pictures of weaving equipment).

2. literature having the role of historical sources (mainly weaving books published both in Latvia and abroad in the late 19th and 20th century).

Preparation of the thesis is based on sources in the Repository of Ethnographic Material of the Institute of the History of Latvia of the University of Latvia, collected in the course of scientific fieldwork between 1947 and 2001 and includes extensive material on homewoven dress fabrics in the study period, particularly the first half of the 20th century. Other repositories of sources have also been used in the study: the collections of the Ethnography Department of the Latvian History Museum and the Ethnographic Open-Air Museum of Latvia, regional museums in Latvia and foreign museums. Comparative material for the subject of the study has been found in the collections, documentary archives and libraries of the *Nordiska Museet* in Stockholm, the District Museum of Uppland (*Upplandsmuseet*) in Uppsala, the Hungarian Museum of Ethnography (*Magyar Néprajzi Múzeum*) in Budapest and the Museum of Applied Arts (*Iparművészeti Múzeum*), also in Budapest.

Used as published historical source material is the weaving literature published in Latvia during a century-long period from the 1890s to 1990s (J. Jurjevskis, P. Viļumsons, A. Antēne, E. Kivicka, E. Skujiņa, I. Madre), and similar publications in the Baltic, Scandinavia (starting from the first half of the 19th century) and Central Europe. These publications have been compiled mainly by weavers and weaving teachers, who were familiar with the theoretical and practical foundations of weaver training in the respective period. The knowledge provided in the course of training is reflected in the products made by weavers, including dress fabrics.

As already mentioned, homewoven fabrics in the last quarter of the 19th century and in the 20th century have not previously been subject to a special study. The attention of ethnographers and other researchers has been trained more on the use of fabrics

in Latvian peasant dress – mostly festive dress of the late 18th and 19th century (mainly works by A. Karnups, M. Slava, B. Zunde and others). Separate studies have also been made of changes in peasant dress in Vidzeme and Latgale between the late 18th and the 20th century, concentrating attention on the cut of the dress and the arrangement of garments (M. Slava). Based on material from ethnographic fieldwork, museums and archives, dress fabrics have been discussed in publications dealing with general research on textiles, and they have been analysed in connection with the development of crafts (weaving) in Vidzeme in the 19th and early 20th century (A. Alsupe). The production of dress fabrics in Latvia in the years of Soviet power (particularly in the 1960s to 80s) has been treated briefly in publications analysing developmental tendencies in applied arts (A. Alsupe, A. Kargane). Already from the 1920s, study of narrow fabrics (belts and ribbons) has been a separate theme in textiles research in Latvia, but it is mainly their production and use in the 19th century that has been studied, based on Latvian museum collections (J. Niedre, I. Madre, G. Ivanova). Reconstructions of narrow fabrics after archaeological material have also been presented (A. Paegle, A. Zariņa and others). Latvians in exile have produced a general account of belt and ribbon techniques and designs, based on material published by archaeologists and ethnographers in Latvia, providing an overview of narrow fabrics during an extended period (approximately 7th–19th centuries) (A. Dzērvīte, L. Treimane). Comparative material for tracing the historical development of dress fabrics comes from studies on the dress of the ancient Latgallians and Livs in the territory of Latvia in the 7th–13th centuries (A. Zariņa).

Studies on homewoven dress fabrics (for the period corresponding to the chronological frame of the present work) have so

far not been published as monographs or other major publications in Lithuania or Estonia. Ethnographers have only given limited attention to this theme, in connection with the overall development of dress in the 20th century in one district of Estonia (R. Piiri) and in connection with the use of homespun yarns in Lithuania (A. Čepaitienė). There are certain works by Lithuanian ethnographers devoted to the study of band fabrics (J. Balčikonis, A. Mikėnaitė and others).

In the Scandinavian countries homewoven dress fabrics have mainly been seen either within the frame of the history of dress (including traditional folk costume) or within the frame of textiles history, and also in connection with the study of domestic crafts (A. Geijer, A. M. Nylen, H. Liby, I. Lehtinen, P. Sihvo and others). In Central Europe the change from homewoven dress fabrics to store-bought fabrics occurred already within the frame of traditional folk dress, so dress fabrics are considered as part of the study of folk costume, the main attention being focussed on embroidery.

In order to study processes in cultural history, the thesis makes use of studies on a very wide range of subjects, including the history of old weaving techniques and equipment, issues of the development of design and questions relating to crafts, history of dress and fashion.

Main Conclusions

The sources utilised in the study permit the author to trace the development of production and use of homewoven dress fabrics in Latvia in the period after the end of the use of traditional folk costume, from the final quarter of the 19th century up to the 1990s.

Collation and analysis of material on the makers of dress fabrics, the tools used by the weavers and the available specialist literature, along with detailed study of fabric samples and their use, leads to the conclusion that in the last quarter of the 19th century and the early 20th century the standard of production by weavers in Latvia was similar to that found in other countries of North-Eastern Europe. In the period that followed, Latvia is characterised by longer continuance of weaving of dress fabrics at home or in craft workshops, compared to the countries of Northern and Central Europe, where fabrics for dress were no longer woven.

Conditions for the Existence of Homeweaving

The development, continued existence and interruption of homeweaving were determined by demand (provision of fabrics) and the possibility of satisfying this demand (both material prerequisites and legislation). The thesis provides a professional characterisation of weavers, since the preserved material does not permit social groups of weavers to be traced in Latvia during the whole of the period of study. Dress fabrics were made mainly by female homeweavers and professional country weavers (until the prohibition against individual crafts in the Soviet period). In the period of study, organised training for weavers, through various courses and schools, gradually became the dominant mode of instruction, replacing traditional succession to the craft. The weaver training programme and improved loom designs adopted from Scandinavia created the preconditions for similar development of weaving in Latvia and Scandinavia. An important role in the continuation of homeweaving traditions in the 1920s

and 30s was played not only by the need to provide an occupation for women during the winter months, but also by the development of ideas of domestic culture, not only in Latvia but in other countries of North-Eastern Europe as well.

Narrow Dress Fabrics

In the last quarter of the 19th century and in the 20th century a tradition of making narrow or band fabrics was still alive. A proportion of these band fabrics were also used in the dress. In the study period in Latvia weavers used ancient tools, ancient techniques and forms of design composition of narrow fabrics in order to make woven bands and belts. In the study period we may observe the disappearance of the tradition of homewoven band fabrics. The following features characterize this period:

- mostly narrow (1–3 cm wide) band fabrics were made, with the exception of the striped fabric belts (*audenes*) woven in the late 19th and early 20th century, used for girdling fur coats;
- as plant dyes were replaced with chemicals, bright tones began to be used more widely;
- along with the narrowing of the width of the narrow fabrics and patterned band (fewer threads for the pattern), the design complexity of band fabrics was reduced, both in terms of the composition of the band and the design elements;
- there is a tendency for the quality of band fabrics to fall: the sett is reduced, and often the quality of workmanship too;

This can be explained in terms of changes in the use of items of dress and in the conditions of manufacture of band fabrics. However, homewoven patterned bands and belts did retain their importance in collections of sample patterns.

In the 1920s and 30s, when creative pieces resembling ethnographic examples were made, symmetry of the two ends in terms of the composition of design elements and form of the ends was introduced, a feature that was not important in the 19th century. When in the second half of the 20th century narrow patterned bands became a souvenir item, the decorative appearance became the main characteristic.

Broad Dress Fabrics

In the study period in Latvia weavers made broad fabrics on several types of loom, similar to those used in the other countries of North-Eastern Europe. These were both pulley looms inherited from previous generations, known throughout Europe, and countermarch looms adopted from Scandinavia in the late 19th and 20th century. Pulley looms permitted weaving of all the same weaves that were possible on the countermarch looms of superior construction. The difference was in the quality of the weaving process (for example, the ability to obtain a broad, even and stable shed and reduction in the complexity of loom set-up etc.). Up to the Second World War, craft weavers also used the semi-mechanical *Vilumsons* loom with a dobby-type head, designed in the late 19th century, which was a modern loom for its day.

The appearance of homewoven fabrics changed at a comparatively slower rate than did the cut of the clothes made from them. The appearance of the fabric depended in the first place on the material and its quality. In the study period the use of material for homewoven dress fabrics generally retained the traditional pattern. A significant change was the increasingly frequent substitution of cotton thread for linen, beginning in

the 1860s and 70s. However, both linen and cotton continued to be used for dress fabrics right up to the 1950s. The appearance and wearing qualities of homewoven woollen fabrics was also affected by the falling standard of yarn preparation in many places in Latvia after the Second World War. However, conditions where one had to make do with the material available (not always of the desired character), forced weavers into a creative search for solutions in order to minimize the adverse effect on the quality of the fabric. After the Second World War, despite the changed conditions, weavers tried to produce fabrics corresponding to the traditions of the previous period, which had developed under the marked influence of highly organized instruction and weaving literature. The Latvian weaving literature compiled under the influence of Scandinavian weaving programmes, establishing a basis for weaving theory, provides the grounds for speaking of similarity in the development of weaving in Latvia and Scandinavia. However, weavers in Latvia utilized only that part of the material available in books, which was necessary, understood and familiar. Out of approximately 30 weaves used by country weavers in Latvia around the turn of the 20th century, almost 20 weaves were used for dress fabrics. Eleven of these weaves were used for dress fabrics more commonly than the rest.

Weaving of dress fabrics also demonstrates interaction between handwoven fabrics and factory products:

- industrially produced fabrics served as a source of ideas for new forms of fabrics and technical solutions adopted in the products made by country weavers;
- artists working with industrial production in the 20th century sought inspiration in folk art.

In the last quarter of the 19th century and in the 20th century the weaver's ability to thread warps of two or more colours for making checked patterns was no longer the main factor determining the appearance of the fabric. In the study period the choice of combinations of stripes or checked patterns depended partly on traditional ideas and the weaver's tastes and feeling for composition (developed largely as the result of accumulated experience of previous generations), and on the influence of fashion trends, as well as on the properties of the weave and the use of the fabric. On the other hand, the quality and appearance of monocolour woollen dress fabrics was only dependent in small part on the work of the weaver. The weaver only determined the weave, the density and the quality of the work itself. Yarn quality was mainly dependent on the quality of wool and on the functioning of mechanical equipment at spinning-mills. Dyeing and finishing of woven fabrics was also mechanized. Such fabrics were made only so long as there was an actual need to obtain fabric for use. On the other hand, the making of multicoloured dress fabrics was not only a means of obtaining fabric, but also the realization of the wishes and tastes of the weaver within the limits of the skills and material possibilities of the weaver. In this case, homeweaving is practised not only out of necessity, but also as a form of expression of the weaver's individuality.

The Use of Homewoven Dress Fabrics

Only gradually were dress fabrics woven on the handloom in rural Latvia entirely replaced by store-bought fabrics. This process concluded in the second half of the 20th century. The continued

existence, right up to the second half of the 20th century, of dress-making traditions developed in the preceding period was mainly a consequence of economic and socio-political conditions. Although the level of development in weaving (complexity of equipment, diversity of weaves, weaving skill, fabric quality etc.) in Latvia, devastated by war and changes of political power, was similar to that pertaining in Scandinavia, which was comparatively little affected by warfare, homeweaving retained its significance longer as a means of obtaining fabric.

New features developed through the interaction of traditional and modern views. Change in folk dress was of a multi-layered character, i.e. changes in all layers of dress were usually not simultaneous. Garments made according to older traditions were worn together with dress corresponding to the ideas of the time. The domestic production of dress fabrics disappeared irregularly and very gradually. Right up to the second half of the 20th century, fabrics woven on the handloom were made and used mainly by the rural population. Thus, the dress of the rural population shows longer retention of traditional influences and aesthetic criteria inherited from the preceding period. Two parallel processes can be observed:

- homeweaving of fabrics for new garments in accord with the demands of fashion;
- long continued use of certain traditional forms of dress, observing traditional methods of manufacture.

It was the Sunday and festive dress that changed most rapidly under the influence of novel ideas (with the exception of special costumes connected with ritual traditions). Less visible garments and work-clothes continued to be made in accordance with the old traditions for a longer period. At the present day, weaving as a

traditional craft and fabrics made on the handloom hold quite an important place in views on Latvian traditional culture (and the national self-image). For many decades weaving in Latvia has been not only a definite corpus of skills and craft activity, but for a large proportion of Latvians it has been an everyday necessity and an essential component of national identity. Alongside the necessity to obtain fabrics, the homeweaving tradition was also something more. It was an aspect of Latvianness. And it was a way of satisfying the wish for fashionable dress, even if it was not possible to purchase suitable fabrics.